

BIJLAGE 2: KLN-WELZIJSLEIDRAAD VOOR HET HOUDEN EN FOKKEN VAN RASHOENDERS EN DWERGHOENDERS

Uitgangspunten en normen voor de hoenderfok, gericht op dierenwelzijn.

Inhoud:

1. Inleiding
2. Huisvesting
3. Voeding
4. Fokkerij
5. Transport
6. Verzorging
7. Samenvatting

1. Inleiding.

In deze richtlijn wordt uiteengezet welke eisen gelden voor het diervriendelijk houden van rashoenders en dwerghoenders in de georganiseerde kleindierenliefhebberij. Daarbij is de basis daarvoor gericht op zelfregulering en kan de overheid tot advies dienen bij het vaststellen van houderijvoorschriften. De uitgangspunten zijn erop gericht dat de dieren gevrijwaard worden voor beschadiging, pijn en onnodig lijden. Naast welbevinden willen we ook het voortbestaan van de rassen zoveel mogelijk waarborgen. Alleen dieren en diersoorten die elkaar verdragen, mogen bij elkaar gehouden worden in één onderkomen.

Voor een ieder die dieren houdt, verzorgt of te verzorgen heeft, gelden daarom de volgende voorwaarden:

1. Een bij dat dier passende huisvesting.
2. Geen beperking van bewegingen waardoor pijn, verwondingen of stress kan ontstaan.
3. Een aan de soort aangepaste voeding en verzorging.
4. Voldoende kennis bij de fokker om vitale en niet vitale dieren te herkennen en te weten hoe vitaliteit onder zijn dieren bereikt kan worden.
5. Voldoende basiskennis om verwondingen, ziektes en aandoeningen te onderkennen en daarvoor passende maatregelen te nemen. Passende maatregelen zijn ook het inschakelen van een gespecialiseerde collega-fokker of dierenarts.

De fokker moet over de vereiste kennis beschikken en bijhouden om aan deze voorwaarden te kunnen blijven voldoen. De vereniging waarvan hij lid is en de bond (KLN) heeft daar een voorlichtende rol in.

Een hoenderhouderij is diervriendelijk als:

1. Slechts een gering, niet verwijtbaar sterftecijfer aanwezig is en dit binnen de norm blijft;
2. Het algeheel welbevinden van de dieren ongestoord is en geen beschadiging kan optreden;

3. Als in het hok voor hoenders/dwerghoenders specifieke gedrag, groei en ontwikkeling conform de eisen van het ras mogelijk is. (Welzijnsnormen WUR voor hoenders)
4. De hoenders moeten buiten een vitale indruk maken, tijdens de ruiperiode maken de dieren een minder vitale indruk.

2. Huisvesting.

Hoenders behoren doelmatig gehuisvest worden, dat wil zeggen een hok dat voldoet aan de rassetypische eisen.

Indien mogelijk kunnen de hoenders beschikken over een volière of nog beter een vrije uitloop. Er is sprake van een vrije uitloop als 10 hoenders buiten en ruimte van tenminste 30 m² hebben, bij voorkeur op gras.

In zowel een volière als bij een vrije uitloop moeten de dieren de schaduw kunnen opzoeken.

Rekening houdend met de grootte van de verschillende rassen, zijn de minimum hokmaten voor volwassen dieren:

Tabel hokmaten		
Ras / Grootte	Aantal / m² (A)	Aantal/ m²/ m³ (B)
Zware rassen (haan zwaarder dan 3 kg)	10 / 3	10 / 5 /10
Middelgrote rassen (haan tot 3 kg)	12 / 3	12 / 5 /10
Lichte rassen (haan tot 2 kg)	14 / 3	14 / 5 /10
Dwerghoenders	10 / 2	10 / 3 / 6
Oorspronkelijke krielen	7 / 1	10 / 2 / 4

- A. Nachthok met vrije uitloop. De oppervlakte is de minimale maat voor het (nacht)hok.
- B. Nachthok en volière totaal. De inhoud (m³) moet dan minimaal het dubbele van de oppervlakte (m²) zijn

NB: de gegeven oppervlaktemaat is de minimale afmeting van het hok.

Tabel zitstokken		
Breedte zitstokken	Min. mm	Max. mm
Zware rassen (haan zwaarder dan 3 kg)	60	80
Middelgrote rassen (haan tot 3 kg)	50	80
Lichte rassen (haan tot 2 kg)	50	70
Dwerghoenders	40	60
Oorspronkelijke krielen	30	50
Lengte zitstokken		
Alle rassen / groottes	1,5 x breedte kip	NVT

De dieren moeten ook in het nachthok over voldoende frisse lucht beschikken en het hok dient daarnaast bescherming te bieden tegen wind, koude, hitte en vocht.

De ventilatie zal bij voorkeur op natuurlijke wijze plaatsvinden en bij voorkeur ook verstelbaar, zodat de ventilatie niet als onaangenaam ervaren wordt, zodat het percentage ammoniak in de lucht niet hoger wordt dan 15 á 20 ppm. Als de ammoniaklucht wel te ruiken is, wordt het percentage overschreden en zal bij voldoende hygiëne effectiever geventileerd moeten worden.

De bodembedekking is zodanig samengesteld dat het dier zo veel mogelijk natuurlijk gedrag kan volgen. Het regelmatig reinigen of vervangen van de bodembedekking is daarbij vanzelfsprekend. Een mestplank of specifieke mestopvangbak onder de zitstokken kan sterk bijdragen aan de hygiëne in het hok, als die regelmatig gereinigd wordt.

Legnesten

Het aantal legnesten moet aangepast zijn aan de legkracht van de hennen. Over het algemeen leggen hennen het beste in het voorjaar. Gedurende de ruiperiode leggen de hennen niet en in het najaar loopt de leg af, als niet extra licht in uren en lux gegeven wordt. Eén legnest per drie hennen is praktisch altijd voldoende.

De afmetingen van de legnesten zijn:

Tabel Legnesten	
Ras / Grootte	Maten in cm
Zware rassen (haan zwaarder dan 3 kg)	50 x 50
Middelgrote rassen (haan tot 3 kg)	45 x 45
Lichte rassen (haan tot 2 kg)	35 x 35
Dwerghoenders	35 x 35
Oorspronkelijke krielen	25 x 25

Als de hoenders lang in een stal verblijven, moet een zandbak ter beschikking gesteld worden, zodat de dieren een zandbad kunnen nemen.

3. Voeding.

Het is gebruikelijk dat hoenders twee keer per dag gevoerd en gedrenkt worden en wel 's morgens en in de namiddag. Is dat niet mogelijk, dan 's morgens voldoende voer en water aanbieden voor de hele dag.

In de handel is volledig diervoer voorhanden welke aansluit op de verschillende levensfasen van de kuikens en van de jonge en volwassen dieren.

Drinkwater moet altijd beschikbaar zijn en de drinkbakken worden 's winters tenminste wekelijks en 's zomers dagelijks schoon gemaakt om ziektes e.d. te voorkomen.

De opstelling van de drinkbakken dient zodanig zijn, dat bevuilen door krabben wordt voorkomen.

Een andere dagelijkse behoefte is maagkiesel en schelpengrit. Maagkiesel is te koop in de nummers 1 tot en met 5. Nummer 3 wordt vaak gegeven aan onze hoenders, 2 aan krielen en 1 aan kuikens.

Ook voldoende pikgelegenheid dient aanwezig te zijn, bijvoorbeeld luzernebalen of stro of iets dergelijks

4. Fokkerij.

Deze vindt doorgaans plaats in het voorjaar. De samenstelling van een foktoom kan per ras verschillen voor wat betreft het aantal hennen dat bij een haan gevoegd wordt.

Naast het juiste voer dienen er voldoende legnesten aanwezig te zijn (zie huisvesting).

Opfokhokken en stallen voor kuikens en jonge hanen en hennen moeten bij voorkeur gescheiden zijn van die van de oude dieren. Verder moeten deze ruimtes aan de volgende voorwaarden voldoen:

1. De ruimte moet droog en tochtvrij zijn.
2. De ruimte moet de eerste weken (plaatselijk) adequaat verwarmd kunnen worden tot een voor de kuikens aangename temperatuur, e.e.a. volgens onderstaand schema.
3. Inplaats van het temperatuurschema nauwkeurig te volgen, kan ook de cloacatemperatuur gemeten worden. Met een thermometer wordt dan 41 °C normaal gemeten.
4. De ruimte dient met de groei van de kuikens "mee te groeien".

Opfok eendagskuikens:

Volgens de nieuwe inzichten is het belangrijk dat de kuikens na het uitkomen direct voer en water kunnen opnemen. Er worden zelfs vragen gesteld in de tweede kamer waarom kuikens in de broedmachine na het uitkomen geen voer en water kunnen opnemen.

Op dit moment wordt gewerkt aan uitkomstkasten met daarin water en voer voor de net uitgekomen en oververmoeide kuikens.

Het blijkt dat de kuikens direct na uitkomst enkele druppels water opnemen, 2 gram voer opnemen en dan 10 uren in slaap vallen. De kuikens worden weer wakker en gaan verder met voer en wateropname.

Hieronder treft u een schema aan voor de opfok van de piekies, de koekens, eendagskuikens, de knopkuikens of hoe ze verder genoemd worden in Nederland.

Dag	Temp. °C	Uren	Voer
1	33	24	Opfok start
2	32	22	Opfok start
3	31	22	Opfok start
4	30	20	Opfok start
5	29	20	Opfok start
6-7	27	18	Opfok start
8-9	24-26	17	Opfok start
10-12	24-26	16	Opfok start
13-14	24-26	15	Opfok start
15	22-24	15	Opfok 1
16	22-24	14	Opfok 1

17	22-24	13	Opfok 1
18	22-24	12	Opfok 1
19	22-24	11	Opfok 1
20	22-24	10	Opfok 1
21	22-24	9	Opfok 1
22-28	20-22	8	Opfok 1
Wk 5-6	20	8	Opfok 1
Wk 7-16			Opfok 2
Wk 17-			Opfok 3

NB 1: De gewenste vloertemperatuur bij opzet van kuikens is minimaal 28°C

NB 2: De verlichtingssterkte moet op kuikenhogte minimaal 15 lux bedragen en bij voorkeur de eerste dagen nog hoger.

NB 3: Kuikens moeten niet vlak voor het transport gevoerd en gedrenkt worden om te voorkomen dat ze zich bevuild met mest waardoor ze extra koudegevoelig zijn.

5. Transport

Rashoenders worden een paar maal per jaar van en naar tentoonstellingen vervoerd, doorgaans binnen de landsgrenzen. Ook verhuizen hoenders voor fokdoeleinden naar andere fokkers.

Alleen gezonde hoenders mogen vervoerd worden. Voorafgaand aan het transport moeten ze rijkelijk gedrenkt worden en matig gevoerd. Het transport moet zo kort mogelijk zijn, maar mag ten hoogste 24 uur bedragen.

Bij transport moeten stress en angst voorkomen worden. In een "donkere" kist zijn de hoenders over het algemeen rustiger dan in een transportkist met een gaasvenster.

De dieren moeten tijdens het transport zich niet verwonden of beschadigen.

Dieren mogen bij warme dagen niet in een auto achter gelaten worden en bij hoge temperaturen moeten maatregelen genomen worden, dat de dieren niet oververhit raken en sterven.

Het transportmateriaal is stevig gemaakt, zodat de warmte matig geleid wordt, en heeft één vak per dier. De afmetingen van één vak moeten aangepast zijn aan de grootte van de dieren en zijn als volgt ca.:

Tabel transportkisten	
Ras / Grootte	Maten in cm (LxBxH)
Zware rassen (haan zwaarder dan 3 kg)	50 x 35 x 60
Middelgrote rassen (haan tot 3 kg)	45 x 30 x 50
Lichte rassen (haan tot 2 kg)	40 x 25 x 45

Dwerghoenders	40 x 25 x 45
Oorspronkelijke krielen	30 x 18 x 40

De bodemmaat moet niet veel groter zijn i.v.m. het schuiven van de dieren door schuin houden en remmen. Daarom dient zowel te groot als te klein transportmateriaal vermeden te worden in verband met diervriendelijkheid en mogelijke beschadigingen van de dieren.

Tevens moet de bodem van ruw materiaal zijn.

In het transportmateriaal dienen ruim voldoende ventilatieopeningen aanwezig te zijn die ook na belading niet belemmerd worden. Dit kan bereikt worden door het vast aanbrengen van latten op strategische plaatsen. De dieren dienen altijd verzekerd te zijn van voldoende verse lucht.

6. Zorg:

Door voorlichting binnen verenigingen, speciaalclubs, bonden en middels vakbladen worden de houders/verzorgers van hoenders voortdurend ingelicht en bijgeschoold over de juiste wijze van verzorging. Het uitgangspunt is daarbij steeds het welzijn van de dieren.

Door dagelijkse controle op licht, lucht, water, voer, hygiënische omstandigheden en mogelijke ziektes en aandoeningen, worden afwijkingen en plagen door endo- of ectoparasieten vroegtijdig ontdekt en dienen passende maatregelen genomen te worden.

7. Samenvatting:

Binnen KLN is het houden van rashoenders aan strikte voorwaarden gebonden. Voor het behouden en veiligstellen van de genetische eigenschappen is men gehouden om alleen met dieren te fokken die gezond en vitaal zijn en tevens de kwaliteit bezitten om de biodiversiteit van de verschillende rassen te waarborgen. Een belangrijke rol speelt daarbij ook de verzorgingstoestand, die alleen door een diervriendelijke en bij de diersoort passende manier van houden te bereiken is. Binnen de plaatselijke verenigingen en speciaalclubs wordt controle uitgeoefend op het naleven van de door KLN vastgestelde richtlijn, waarbij recht gedaan wordt aan alle door de overheid uitgevaardigde regels.